

บทที่ ๔

กัลยาณมิตรที่มีผลต่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักคำสอนที่ว่าด้วยความสำคัญของกัลยาณมิตร มีปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และมีการอธิบายความในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ฎีกา ตลอดจนแนวคิดของนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาที่ ล้วนแล้วแต่บ่งบอกว่า กัลยาณมิตร หรือการได้อิงอาศัยสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นบุคคล คุณธรรม และ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพอื่น ๆ ล้วนเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้การปฏิบัติธรรมมีความก้าวหน้าตามสมควร แก่การปฏิบัติ

กัลยาณมิตร นับว่ามีคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวดึงดูดเป็นตัวชักนำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้หวัง ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางโลกหรือทางธรรม หากได้กัลยาณมิตรคอยชี้แนะ เป็นผู้กำกับให้ ชีวิตเบื้องต้นดำเนินไปด้วย แม้ในเบื้องต้นอาจมี อุปสรรคมาขวางบ้าง กัลยาณมิตรก็เปรียบเหมือนมี กำแพงสองข้างทาง ที่คอยกันกั้นอุปสรรคและสิ่งไม่ดีที่จะมาถึงตัว อีกทั้งช่วยห้ามตนเองไม่ให้เดิน ออกไปหาสิ่งเหล่านั้น ช่วยให้การดำเนินการไปสู่เป้าหมายได้สะดวก ในทางธรรม กัลยาณมิตรมีคุณค่า ทั้งในฐานะที่เป็นเครื่องหมายเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ดังนั้นในบทนี้ ผู้วิจัยจะ ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับ “กัลยาณมิตรที่มีผลต่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ตามกรอบ วัตถุประสงค์ของงานวิจัยซึ่งจำแนกเป็น

๔.๑ ความสำคัญของกัลยาณมิตร

๔.๒ กัลยาณมิตรที่มีผลต่อการบรรลุธรรม

๔.๓ คุณค่าของกัลยาณมิตร

๔.๔ สรุป

๔.๑ ความสำคัญของกัลยาณมิตร

นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท อธิบายความไว้ว่า การได้กัลยาณมิตรก็เหมือน การได้มัคคุเทศก์ คือโชควิเศษในการเดินทาง คนทั่วไปจะต้องอาศัยกัลยาณมิตรเป็นจุดเริ่มต้นในการ ชักนำเข้าสู่ทางชีวิตที่ดีงาม การไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนาได้นั้น ก็ต้องอาศัยความมี กัลยาณมิตรเป็นสำคัญ เพราะว่าเมื่อมีกัลยาณมิตร มีผู้ที่ชี้แนะนำทางที่ถูกต้องแล้ว ก็จะทำให้บุคคล เริ่มรู้จัก เริ่มมีความเข้าใจ หรือความเห็นทางที่ถูกต้องนั้น ก็คือสัมมาทิฐิ ซึ่งจะช่วยให้เดินทางไปได้ ถ้า ไม่มีกัลยาณมิตรก็มองไม่เห็น ไม่รู้แม้กระทั่งว่าทางเดินอยู่ที่ไหน ทำให้ดำเนินชีวิตผิดพลาดได้ เหมือน วนเวียนอยู่ในป่าหลงไปหลงมา บางทีตลอดชีวิตก็ไม่ได้เข้าสู่ทางที่ถูกต้อง กัลยาณมิตรนั้นเหมือนกับ

เป็นผู้ที่รู้ทาง เพราะเคยเดินทางนั้นมาแล้ว หรืออย่างน้อยก็ได้เคยผ่าน ทำให้ได้รู้ว่าทางอยู่ตรงไหน สามารถไปขึ้นและชักนำเข้าสู่ทางได้ ดังนั้น กัลยาณมิตรนี้จึงสำคัญมาก^๑ กัลยาณมิตรจึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความดี และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกฝนพัฒนาตนจากพาลชนสู่ความเป็นกัลยาณชน จากความเป็นปุถุชนสู่ความเป็นอริยชน เป็นต้น

๔.๒ กัลยาณมิตรที่มีผลต่อการบรรลุนิพพาน

ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการบรรลุนิพพาน ตามความหมายในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วนั้น หากสรุปวิเคราะห์ และสังเคราะห์รายละเอียดก็อาจจัดแบ่งประเภทและอธิบายความได้ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ มารดาบิดา

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระองค์ตรัสฐานะของมารดาบิดาไว้ ๔ ประการ^๒ คือ

๑. เป็นพระพรหมของบุตรธิดา (พรหมชาติ มาตาปิตโร)
๒. เป็นครูคนแรกของบุตรธิดา (บุพพจริยาติ มาตาปิตโร)
๓. เป็นเทวดาคนแรกของบุตรธิดา (บุพพเทวาติ มาตาปิตโร)
๔. เป็นอาหุไนยบุคคล (อาหุเนยยาติ มาตาปิตโร)

มารดาบิดาที่เชื่อว่าเป็นพระพรหมของบุตรธิดา เพราะมารดาบิดามีความประพฤติดีเช่นกับพรหม เพราะท่านประพฤติพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ได้แก่ เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดีต่อบุตรธิดา ความกรุณา ความสงสารห่วงใย เมื่อบุตรธิดาประสบทุกข์ มุทิตา คือ ความชื่นชมยินดีเมื่อบุตรธิดาได้ดี และอุเบกขา คือ ความเพ่งดูอยู่ห่าง ๆ เมื่อชีวิตบุตรธิดามีครอบครัว ไม่ไปบิบบั่นหรือรบกวนจนเกินไป มารดาบิดาเปรียบเหมือนพระพรหมของบุตรธิดา เพราะคำว่าพรหมในความหมายของพระพุทธศาสนา ได้แก่ผู้ประเสริฐ ดังพระพุทธองค์^๓ ทรงเปรียบเทียบพระองค์เองว่า เป็นพรหม ทรงเรียกบุคคลที่มีความประพฤติดีงาม มีคุณธรรมที่สูงส่งว่าเป็นผู้มีตนดังพรหม^๔ ทรงเรียกผลการประพฤติธรรมวินัยว่าเป็นการประพฤติพรหมจรรย์

^๑ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), **ชวนคิด พินิจธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๖-๔๗.

^๒ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๑๘๓.

^๓ ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๘๓๑/๔๗๘.

^๔ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔/๕.

นอกจากนี้ มารดาบิดานับว่าเป็นบุรพเทพของบุตรธิดา เพราะท่านประพัตินเช่นกับเทพ คือ การไม่คำนึงถึงความเสียหายของบุตร มุ่งแต่ให้เกิดความดีความเจริญเท่านั้น เช่นกับวิสุทธิเทพ (พระอรหันต์) ที่ไม่คำนึงถึงความผิดพลาดของบุคคล ดังนั้น เทพทั้งหลายนอกจากบิดา ล้วนเป็นเทพที่ทำอุปการคุณต่อบุตร ภายหลังมารดาบิดาจึงชื่อว่า ปัจฉาเทพ ซึ่งในพระพุทธศาสนามีเทพ ๓ ประเภท ได้แก่^๕

๑. สมมติเทพ ผู้ที่ได้รับสมญานามว่า เป็นเทพโดยสมมุติจากมหาชน ได้แก่ พระราชาและพระราชวงศ์

๒. อุบัติเทพ เทวดาที่อุบัติในสวรรค์ชั้นต่างๆเป็นเทวดาโดยกำเนิด

๓. วิสุทธิเทพ ผู้ที่เป็นเทพโดยความบริสุทธิ์ ได้แก่พระชินาสพ
และพระปัจเจกพุทธเจ้า

การที่เปรียบเทียบมารดาบิดาเป็นเทพ เพราะเห็นว่าท่านทั้งสองปฏิบัติต่อบุตรธิดาด้วยจิตบริสุทธิ์ ผู้ที่มีจิตใจงดงาม เช่นนี้ชื่อว่า เป็นเทพทางจิตใจ โดยความมีคุณธรรมตามที่กล่าวแล้ว เพราะธรรมสามารถยกจิตใจบุคคลให้สูงส่งดุจเทพจึงเรียกว่า “เทพธรรม”^๖ มารดาบิดาจึงจัดเป็นบุรพาจารย์ เนื่องจากท่านเป็นผู้อบรมสั่งสอนบุตรก่อนผู้อื่น นับตั้งแต่เกิดมามารดาบิดาได้อบรมพร่ำสอนให้รู้จักยืน เดิน นั่ง นอน ทำ พูด คิด อยู่ตลอดเวลา จนมีความรู้และคุณธรรมจริยธรรมต่างๆ จวบจนเติบโตใหญ่จึงเป็นครูอาจารย์คนแรก ต่อมามารดาบิดาจึงได้รับการอบรมสั่งสอนจากครูอาจารย์ต่อเพื่อให้ตนมีความรู้ความสามารถ และคุณธรรมที่ดี อยู่ร่วมกับสังคมได้เป็นอย่างดีมีความสุข ด้วยเหตุนี้ มารดาบิดาจึงนับว่าเป็นกัลยาณมิตรของบุตรอย่างแท้จริง การฝึกฝนพัฒนาตนเพื่อให้ได้รับผล คือคุณงามความดีต่างๆ จึงเกิดจากมารดาบิดาเป็นเบื้องต้น

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีทัศนะในเรื่องนี้ว่า การเป็นมารดาบิดาเป็นได้ ๒ ความหมาย กล่าวคือ มารดาบิดาทางฝ่ายกาย คือ ได้ให้กายกำเนิด และการเลี้ยงดูทางด้านร่างกายให้เจริญเติบโต และการเป็นมารดาบิดาทางฝ่ายจิตวิญญาณ คือ การอบรมสั่งสอนให้มีศีลธรรมดีงามสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และให้มีโลกุตตรธรรมดี ได้แก่ สามารถชักนำให้อยู่เหนือโลก ด้วยการรู้ให้เท่าทันต่อธรรมชาติของโลก จนจิตไม่เป็นทุกข์ การที่มารดาบิดาสั่งสอนบุตรของตนให้เป็นคนดี มีสัมมาทิฐิในการดำเนินชีวิต ชื่อว่า ได้ทำหน้าที่อย่างดียิ่งเยี่ยม พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ

^๕ พ.จ. (ไทย) ๓๐/๓๒/๑๖๐.

^๖ พ.ช. (ไทย) ๒๗/๖/๓.

การสอนที่ยอดเยี่ยม ได้แก่ สามารถแนะนำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองให้เป็นคนสมบูรณ์ได้เรียกว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์ เป็นปาฏิหาริย์ที่ยิ่งกว่าปาฏิหาริย์ใด ๆ”

มารดาบิดายังจัดว่าเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร เพราะมารดาบิดาเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรทุกด้าน สมควรที่บุตรจะต้องสักการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ และการเลี้ยงดูตอบแทน เช่นเดียวกับ พระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรสักการบูชา เพราะท่านเหล่านั้นมีคุณสมบัติ คือเป็นผู้บริสุทธิ์จากกิเลส และมีอุปการคุณต่อบุคคล ด้วยการให้แนวทางสว่างทางปัญญา ซึ่งเป็นผู้ให้ จึงควรได้รับการยกย่องบูชา เช่นเดียวกันกับมารดาบิดาที่มีอุปการคุณต่อบุตร อย่างมหาศาล พระพุทธศาสนา แสดงเหตุผลของอาหุไนยบุคคลว่า บุคคลอาศัยกำเนิดมาได้ เพราะมารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิด^๗ ดังนั้น ความเป็นกัลยาณมิตรของมารดาบิดาจึงนับว่ามีความสำคัญต่อบุตร ทั้งในแง่การทำความดี และการพัฒนาตนสู่คุณธรรมขั้นสูงเมื่อเติบโตใหญ่

๔.๒.๒ ญาติพี่น้อง

ญาติ คือ บุคคลผู้รู้จักกัน ผู้ที่มีความคุ้นเคยกัน ทั้งเป็นญาติสายโลหิต คือ ญาติร่วมสายเลือดเดียวกัน รวมไปถึงมิตรสหาย คือ เพื่อนร่วมงาน ในอิริยาบถทั้งหลาย หรือ ผู้ไปด้วยกิจทั้งหลาย และผู้มีความเลื่อม และเจริญร่วมกัน^๘ ดังคำที่พระโพธิสัตว์ตรัสว่า “บุคคลชื่อว่าเป็นมิตร เพราะเดินร่วมกัน ๗ ก้าวเท่านั้น ชื่อว่าเป็นสหาย เพราะเดินร่วมกัน ๑๒ ก้าว ชื่อว่าเป็นญาติ เพราะอยู่ร่วม ๑ เดือนหรือกึ่งเดือน ชื่อว่าเสมอกับตนก็ เพราะอยู่ร่วมกัน ข้าพเจ้านั้น จะพึงละทิ้งมิตรที่ชื่อว่า กาลกณณิ ซึ่งสนิทสนมกันมานาน เพราะเหตุแห่งความสุขส่วนตัวได้อย่างไร”^๙

ญาติ จึงมีความสอดคล้องกับพระพุทธพจน์ว่า วิสาสา ปริมาญาติ แปลว่า ญาติมีความคุ้นเคยอย่างยิ่ง^{๑๐} เพื่อให้มนุษย์ทุกคนได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้มีคุณอุปถัมภ์ไว้นือเชื่อใจกัน และเคารพนับถือ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน จากการที่มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างญาติมิตร

ญาติเป็นบุคคลที่สำคัญ เป็นกำลังสำคัญแก่วงศ์ตระกูล ให้ตั้งมั่นยั่งยืน เปรียบเหมือนต้นไม้ ถ้าขึ้นอยู่กันเป็นหมู่ในดงในป่า ถึงแม้จะมีลมพายุมา ก็ยังมีแรงต้านทานได้ ไม่มีอันตราย เปรียบเทียบเหมือนบุคคล เพราะวามมนุษย์ทั้งหลายจำเป็นต้องอาศัยวงศ์ตระกูล เป็นกำลังช่วยอุดหนุนให้เจริญยั่งยืนมั่นคง กำจัดอันตรายได้ ดังคำที่พระโพธิสัตว์ ตรัสไว้ว่า “ญาติทั้งหลายผู้พร้อม

^๗ พุทธศาสนิกฯ, พ่อแม่ที่สมบูรณ์แบบและบุตรที่ประเสริฐ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓-๑๔.

^๘ อัง.สสตก. (ไทย) ๒๓/๔๗/๗๓.

^๙ ขุ.จุ. (ไทย) ๓๐/๑๒๑/๓๙๓-๓๙๔.

^{๑๐} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๘๓/๓๕.

^{๑๑} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๕/๒๐๔/๙๖.

เพรียกกันมาก ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จ แม้ต้นไม้ที่เกิดเป็นดงเป็นป่า ย่อมต้านทานพายุได้ พายุย่อมพัดต้นไม้ที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยว แม้ไม้ใหญ่เป็นเจ้าแห่งป่าให้หักโค่นได้”^{๑๒} การแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิต่อญาติ ด้วยการสงเคราะห์นั้น เป็นการแสดงออกถึงความรักความเคารพ ความเมตตา กรุณา ต่อญาติ แม้แต่พระพุทธเจ้าพุทธองค์ทรงบำเพ็ญญาติตถจริยา คือ การอนุเคราะห์ และให้สิทธิพิเศษ ต่อพระประยูรญาติ ในการเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ^{๑๓}

๔.๒.๓ ครู อาจารย์

กัลยาณมิตรประเภทต่อมาคือ ครู อาจารย์ ซึ่งถือว่ามีความสำคัญต่อจากมารดาบิดา ครู อยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์^{๑๔} ครูมีฐานะเป็นปูชนียบุคคล ซึ่งศิษย์ทั้งหลายและคนทั่วไปให้ความเคารพยกย่อง เพราะเป็นผู้มีความสามารถในการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ลูกบุตร ซึ่งเป็นสมาชิกในสังคม พัฒนาค้นหาความรู้ความสามารถ และคุณธรรมที่พึงประสงค์ของสังคมนั้น ๆ เพื่อให้เกิดมีความรู้ และพัฒนาความเจริญรุ่งเรือง ในทางพระพุทธศาสนา เมื่อศิษยานุศิษย์สัทธินิเวศน์อันเตวาลิก ได้ระลึกนึกถึงอุปการคุณ ของครูอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ช่วยอนุเคราะห์ ช่วยแนะนำสั่งสอนให้เจริญ ด้วยวิชาความรู้ และคุณงามความดี

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดกญาณสิทธิ ป.ธ. ๙) มีทัศนะในเรื่องนี้ว่า ครูอาจารย์ เช่น อาจารย์ผู้ให้สิกขาบท อาจารย์ผู้สวดกรรมวาจาให้เวลาอุปสมบท อาจารย์ผู้ให้นิตย อาจารย์ผู้สอนธรรม เป็นผู้มียุทธูปการะมากสรุปได้ ๕ ข้อ คือ (๑) ให้เรียนดี (๒) แนะนำให้ดี (๓) บอกศิลปะวิชาโดยสิ้นเชิง โดยไม่ปิดบังอำพรางไว้ (๔) ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง (๕) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย คือ จะไปในทิศไหนก็ไม่ให้อดอยาก ในขณะที่ศิษย์ก็พึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ (๑) แสดงความเคารพนับถือ (๒) ด้วยคอยเข้าไปรับใช้ (๓) เชื้อฟังคำสอน (๔) ทำการปฏิบัติอุปัฏฐาก (๕) และตั้งใจเรียนโดยเคารพ^{๑๕} การตั้งอยู่ในคุณธรรมเหล่านี้เป็นการปลูกฝังคุณธรรมของสัตบุรุษ

^{๑๒} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๗๔/๓๑.

^{๑๓} วิ.ม.หา. (ไทย) ๔/๘๖/๑๓๗-๑๔๒.

^{๑๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๘๙/๕๗.

^{๑๕} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.๙), มงคล ๓๘ ประการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๓.

๔.๒.๔ พระพุทธเจ้า/พระปัจเจกพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้า ทรงประกอบด้วยพระพุทธานุคุณ ๙ คือ

๑) ทรงเป็นพระอรหันต์ (อรห) เพราะห่างไกลจากกิเลส, เพราะกำจัดข้าศึกคือกิเลส, เพราะหักล้างแห่งสังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิด, เพราะเป็นผู้ควรรับไทยธรรม, เพราะไม่ทำบาปในที่ลับ

๒) ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ (สมมาสมพุทฺธ) เพราะตรัสรู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบ และด้วยพระองค์เอง

๓) เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ (วิชาจรณสมปนฺโน) เพราะมีวิชา ๓ และวิชา ๘ ดังนี้ วิชา ๓ คือ

- (๑) ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ความรู้ที่ให้ระลึกชาติได้
- (๒) จุตูปปาตญาณ ความรู้จุติ (ตาย) และอุบัติ(เกิด)ของสัตว์
- (๓) อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ

มีวิชา ๘ คือ

- (๑) วิปัสสนาญาณ ญาณที่เป็นวิปัสสนา
- (๒) มโนมยิทธิ มีฤทธิ์ทางใจ
- (๓) อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ
- (๔) ทิพพโสต หูทิพย์
- (๕) เจโตปริยญาณ รู้จักกำหนดจิตผู้อื่นได้
- (๖) ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ความรู้ที่ให้ระลึกชาติได้
- (๗) ทิพพจักขุ ตาทิพย์ (จุตูปปาตญาณ)
- (๘) อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ

มีจรณะ ๑๕ คือ

- (๑) สีสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล
- (๒) อินทริยสังวร การสำรวมอินทริย์
- (๓) โภขเนมัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค
- (๔) ชาคริยานุโยค การหมั่นประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่น
- (๕) มีศรัทธา
- (๖) มีhiri
- (๗) มีโอตตปปะ
- (๘) เป็นพหูสูต
- (๙) วิริยารัมภะ ปรารภความเพียร

(๑๐) มีสติมั่นคง

(๑๑) มีปัญญา

(๑๒) ปฐมณาน

(๑๓) ทุตติยณาน

(๑๔) ตติยณาน

(๑๕) จตุตถณาน

๔) เสด็จไปดี (สุคโต) เพราะมีการเสด็จไปงาม เพราะเสด็จไปสู่ฐานะที่ดี เพราะเสด็จไปโดยชอบ และเพราะตรัสไว้โดยชอบ

๕) รู้แจ้งโลก (โลกวิทู) เพราะทรงรู้แจ้งโลก เหตุเกิดโลก ความดับโลก วิธีปฏิบัติให้ลุถึงความดับโลก (ทุกข สมุทัย นิโรธ มรรค) และทรงรู้แจ้งโลกทั้ง ๓ คือ สังขารโลก สัตว์โลก โอกาสโลก

๖) เป็นสารถิ์ฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม (อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ) เพราะทรงฝึกฝนคนที่ควรฝึกฝน ทั้งเทวดา มนุษย์ อมนุษย์ สัตว์ดิรัจฉาน ด้วยอุบายต่างๆ

๗) เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (สตถา เทวมนุสสาน) เพราะทรงสั่งสอนเทวดา และมนุษย์ด้วยประโยชน์ ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน ตามสมควรแก่ประโยชน์ที่เทวดาและมนุษย์จะพึงได้รับ และเพราะทรงช่วยพาหมู่สัตว์ให้พ้นความกัณดารคือความเกิด ดุจสัตว์พาหนะคือหัวหน้ากองเกวียนพาบริวารข้ามทางกัณดาร

๘) เป็นพระพุทเจ้า (พุทโธ) เพราะทรงรู้สิ่งที่ควรรู้ทั้งหมดด้วยพระองค์เอง และทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม

๙) เป็นพระผู้มีพระภาค (ภควา) เพราะ

(๑) ทรงมีโชค

(๒) ทรงทำลายข้าศึก คือกิเลส

(๓) ทรงประกอบด้วยภคธรรม ๖ ประการ (คือ ความเป็นใหญ่เหนือจิตของตน, โลกุตตรธรรม, ยศ, สิริ, ความสำเร็จประโยชน์ตามต้องการ และความเพียร)

(๔) ทรงจำแนกแจกแจงธรรม

(๕) ทรงเสพอริยธรรม

(๖) ทรงคายตัณหาในภพทั้งสาม

(๗) ทรงเป็นที่เคารพของชาวโลก

(๘) ทรงอบรมพระองค์ดีแล้ว

(๙) ทรงมีส่วนแห่งปัจจัย ๔ เป็นต้น^{๑๖}

^{๑๖} ตายนัย วิ.อ.(บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘, สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๗๐-๔๐๐.

อนึ่ง พุทธคุณนี้ ท่านแบ่งเป็น ๑๐ ประการ โดยแยกพุทธคุณข้อ ๖ เป็น ๒ ประการ คือ (๑) เป็นผู้ยอดเยี่ยม (๒) เป็นสารถิสิกผู้ที่ควรฝึกได้^{๑๗} ด้วยเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงประกอบด้วยพระพุทธานุคุณ ๙ บท ดังกล่าวนี้นี้ จึงนับว่าพระองค์ ทรงเป็นกัลยาณมิตรของเวไนยสัตว์ และทรงเป็นกัลยาณมิตรผู้สูงสุด เป็นที่พึ่งของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ในโลกและเทวโลก

๔.๒.๕ พระอรหันตสาวก

พระอรหันตสาวกทั้งหลายก็นับว่าเป็นกัลยาณมิตร ต่อการบรรลุธรรม ในฐานะเป็นบุคคลตัวอย่าง ที่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติ ตามพระธรรมที่พระพุทธองค์ ตรัสไว้ดีแล้ว ดังองค์คุณของพระสงฆ์ ที่สวดสรรเสริญกัน ใจความว่า พระสงฆ์ สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมที่ควรรู้ ปฏิบัติชอบแล้ว ได้แก่พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทาน...ควรกราบไหว้...เป็นเนื่อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่าเป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระอรหันตสาวกทั้งหลาย เป็นกัลยาณมิตรต่อการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม พระอรหันตสาวกทั้งหลาย ได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรในทางธรรม เพราะเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมวินัยของพระบรมศาสดา และเป็นผู้ประกาศพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบทอดมา สมกับเป็นเนื่อนาบุญของโลก

แม้พระสงฆ์สาวกที่ยังเป็นปุถุชน และเป็นสมมติสงฆ์ก็ได้ชื่อว่า เป็นกัลยาณมิตรที่ดีงาม เพราะเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อละโลภะ โทสะ โมหะ มีแบบอย่างชีวิตและวัตรปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความขัดเกลากิเลส และเป็นตัวอย่างของผู้ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ในวัฏสงสาร ดังนั้น พระสงฆ์สาวกทั้งหลายจึงนับว่ามีความสำคัญในฐานะเป็นผู้ชี้แนะ สั่งสอน อบรม ให้เหล่าพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ในการเจริญกุศล และการสร้างความดีงามแก่ชีวิต นอกจากกัลยาณมิตรที่หมายถึงมารดาบิดา ครู อาจารย์ และบุคคลผู้ประเสริฐสูงสุดทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ดังกล่าวนี้นี้แล้ว กัลยาณมิตรในส่วนที่หมายถึงธรรมชาตีสี่แวดล้อมกันนับว่า มีความสำคัญไม่น้อยต่อความก้าวหน้าในการฝึกฝนอบรมจิต และการบรรลุธรรมในฐานะเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญ และเกื้อหนุนต่อการบรรลุธรรม

^{๑๗} วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕, วิ.อ.(บาลี) ๑/๑/๑๑๒-๑๑๓) อง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๑/๑๔๓-๑๔๔.

๔.๒.๖ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ตามธรรมดาของสิ่งนั้น^{๑๘} ส่วนคำว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆทั้งทางธรรมชาติ และสังคมที่แวดล้อมมนุษย์อยู่^{๑๙} ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หมายถึง ของที่เกิดขึ้นเองตามวิสัยของโลก เช่น คน สัตว์ ต้นไม้^{๒๐} มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของ ธรรมชาติ ไม่ใช่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ ดังนั้นธรรมชาติ จึงมีความสำคัญต่อ สิ่งมีชีวิตในโลกนี้ มนุษย์จึงต้องแสดงความกตัญญูต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย

ธรรมชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้ นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังปรากฏในครั้ง พุทธกาล เช่น การประสูติ การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าใต้ต้นโพธิ์ พระพุทธศาสนามีส่วนเกี่ยวข้องกับ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยในรูปของปัจจัยสี่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ล้วนแต่อาศัยสภาพต่างๆของธรรมชาติทั้งสิ้น

การปลูกป่าและการรักษาต้นน้ำลำธาร จึงเป็นบุญกุศลอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ว่า “ชน เหล่าใดปลูกสวนอันนารัณรมย์ ปลูกป่าสร้างสะพาน ขุดสระน้ำให้ที่พักอาศัย บุญย่อมเกิดแก่ชน เหล่านั้น ทั้งกลางวันและกลางคืน ตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน”^{๒๑} มนุษย์กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกันดำรงอยู่ ธรรมชาติได้ให้หลายสิ่งหลายอย่าง ตามที่มนุษย์ต้องการและปรารถนา ถึงกระนั้นก็ไม่เพียงพอกับ ความปรารถนานั้นให้หมดไปได้

การจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยการปลูกฝังจิตสำนึกคน ให้มีความกตัญญูต่อธรรมชาติ มี ตัวอย่างเล่าไว้ในมหาวาณิชชาดกว่า พวกพ่อค้าหลงทางในป่า ไม่มีอาหารและน้ำเหลือเลย แต่เมื่อเห็น ต้นไทรใหญ่ ซึ่งมีกิ่งไม้ชุ่มฉ่ำ ได้ทั้งน้ำและอาหาร พวกเขาจึงมีความโลภเกิดขึ้นอยากได้มากกว่าเดิม พระโพธิสัตว์ตักเตือนเหล่าพ่อค้าว่า บุคคล นิ่งก็ตามนอนก็ตามที่ร่มเงาของต้นไม้ใด แม้แต่ใบของ ต้นไม้นั้นก็ไม่ควรทำลาย เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม^{๒๒}

^{๑๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษร เจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๒๐.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒๑.

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), (อ่างแล้ว, ๒๕๔๖), หน้า ๘๗.

^{๒๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๗/๖๑.

^{๒๒} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๕/๑๙๖/๔๕๔.

จะเห็นได้ว่า ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมต่างๆ ก็เป็นกัลยาณมิตรที่จะช่วยให้จิตใจผ่อนคลายสบาย และมีความสำคัญต่อการบรรลุธรรม ดังจะสังเกตได้ว่า พระพุทธองค์ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานในป่า ที่เป็นสิ่งแวดล้อมธรรมชาติอันเกื้อหนุนต่อความบริสุทธิ์หมดจดแห่งจิต และเป็นกัลยาณมิตรต่อการบรรลุโพธิญาณ ดังหลักคำสอนที่กล่าวแล้วข้างต้น

๔.๒.๗ หลักธรรม

หลักธรรมหรือคุณธรรมต่างๆ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่ช่วยเกื้อหนุนต่อการบรรลุธรรม มีบทบาทในฐานะเป็นเครื่องมือการปฏิบัติ และสถานะที่พึงบรรลุถึง ทำให้ผู้ปฏิบัติมีที่พึ่งอันประเสริฐ คือพระธรรม (อัมมปฏิสสรณา)

๑) กัลยาณมิตรธรรม

กัลยาณมิตร ได้แก่ มิตรที่แท้ มิตรที่ดีงาม หมายถึง ผู้ที่คบหรือเข้าไปหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ^{๒๓} บุคคลที่จะทำให้อื่นเห็นแล้วนาคบหาสมาคมเป็นมิตรด้วย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ของกัลยาณมิตร อันเป็นคุณธรรมส่งเสริมให้เป็นคนดี ของบุตรธิดาไว้ เพื่อจะทำให้มิตรมีความรักใคร่มากยิ่งขึ้น^{๒๔}

(๑) ปิโย ความเป็นที่รัก คือ เข้าถึงจิตใจสร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้ผู้อื่นที่เข้ามาหาหรือผู้ที่เราคบ อยากให้เขาคบเราอีกต่อไปว่าจะทำอะไร ไม่ว่ากิจกรรมารยาท การแต่งกาย การพูดจา ก็ควรเรียบร้อยดีงาม งามทุกอย่าง ใครเห็นก็อยากคบค้าสมาคมด้วย

(๒) ครุ นาคเอาจริง คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งของมิตรได้และมีความปลอดภัย การทำตัวนาคเอาจริง เมื่อมิตรหรือบุตรธิดามองดูแล้วจะรู้สึกว่าสามารถพึ่งพาอาศัยได้ ความเป็นผู้ใหญ่พอที่จะพึ่งพาอาศัยได้

(๓) ภาวนีโย นาคเจริญใจ คือมีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องเคารพเอาอย่าง สิ่งใดที่มิตรไม่ชอบ เราควรละเว้นการกระทำ และการพูดสิ่งนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงความบาดหมางใจกัน

(๔) วัตตา รู้จักพูดให้ได้ผล คือรู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไหร่ควรพูดอะไรอย่างไร ให้คอยระมัดระวัง ให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน พูดแต่สิ่งที่เป็นมงคล เป็นที่ปรึกษาที่ดี ในเมื่อมิตรหรือบุตรธิดาทำไม่ถูกหรือรู้ไม่จริง เพราะคนเราย่อมมีความผิดพลาดด้วยกันทั้งนั้น จะมากจะน้อยก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ดังนั้นมิตรหรือบุตรธิดา เมื่อมีการกระทำผิดพลาดเราต้องพร้อมให้อภัยกัน ด้วยการพูดตามเหตุและผลอย่างถูกต้อง

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๔.

^{๒๔} อ.ส.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

(๕) วรณัฏขโม การอดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาจากมิตร บุตร ธิดา มีความทุกข์อะไรก็พร้อมที่จะรับฟังและการช่วยเหลือ ให้อภัยตามความสามารถ ตลอดจนจะกล่าวคำล่วงเกิน หรือวิพากษ์วิจารณ์อะไรต่างๆ ก็สามารถฟังได้ ไม่เปื้อนหน่าย ไม่เสียอารมณ์ พร้อมที่จะให้คำปรึกษา และช่วยเหลือซึ่งกันและกันตลอดเวลา

(๖) คัมภีร์จะ กะถิง กัตตา กล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆที่เรา รู้ แต่มิตรไม่รู้พร้อมจะแลกเปลี่ยนประสบการณ์แนวคิด ที่เป็นประโยชน์ต่อกัน พร้อมให้การช่วยเหลือแก่มิตรที่ประพฤติปฏิบัติไม่ถูกต้อง ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง และเหมาะสมได้ต่อไป

(๗) โน จัฏฐาเน นิโยชะเย ไม่ชักชวนเพื่อนไปในทางเสื่อมเสีย หรือขัดต่อศีลธรรม และประเพณีบ้านเมือง ที่สังคมรังเกียจก็เตือนกันไม่ควรทำ เพราะจะนำมาซึ่งความเดือดร้อนแก่ตนเอง และสังคมส่วนรวมได้ มิตรที่ดีหรือบุตรธิดาที่ดีจำเป็นจะต้องแนะนำสิ่งที่มีประโยชน์ต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นการกระทำ การพูด หรือการคิด ทุกสิ่งต้องนำมาซึ่งความสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อมิตร หรือโดยส่วนรวม

สรุปความว่า บุคคลผู้เป็นที่รัก เข้าถึงจิตใจสร้างความสนิทสนมเป็นกันเอง นำเคารพยกย่องรู้สึกอบอุ่นใจ มีความรู้จริง เป็นผู้มีการฝึกฝนปรับปรุงตัวเองอยู่เสมอ รู้จักชี้แจงให้คำแนะนำ ตักเตือน พูดแต่สิ่งที่เป็นมงคล การอดทนต่อถ้อยคำ ไม่ชักชวนทำสิ่งที่ขัดต่อศีลธรรม ที่เรียกว่าเป็น กัลยาณมิตร ย่อมเป็นบุคคลที่เกื้อหนุนต่อการฝึกหัดพัฒนาตน เพื่อให้บรรลุถึงคุณงามความดี

นอกจากนี้แล้ว กัลยาณมิตรในส่วนที่เป็นหลักธรรม เช่น โยนิโสมนสิการ ก็นับว่ามีความสำคัญ ให้การพิจารณาสภาวธรรมต่างๆ มีความรอบคอบระจางชัด เพราะโยนิโสมนสิการเป็นวิถีทางแห่งปัญญา มีความสำคัญในการชักนำสู่หลักปฏิบัติที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา เพื่อเข้าถึงความดับทุกข์ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้อย่างเน้นหนักว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิตฉันใด โยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย) ก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิมิต เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ฉะนั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก”^{๒๕} “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญไม่หายไปแห่งพระสัทธรรมเหมือนโยนิโสมนสิการนี้ โยนิโสมนสิการย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่หายไปแห่งพระสัทธรรม”^{๒๖}

^{๒๕} ส.ม.(ไทย)๑๙/๕๕/๔๔.

^{๒๖} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๒๓/๑๙.

ความเป็นกัลยาณมิตรของบุคคล ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และหลักธรรม จึงผสมผสานเป็นองค์ประกอบที่ส่งเสริม และเกื้อหนุนต่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ตามนัยแห่งความหมายที่ได้อธิบายมา อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในเรื่องของการศึกษา หรือความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม บทบาทของกัลยาณมิตร ก็มีความสำคัญในการผลักดันให้เกิดความร่วมมือกันในการฝึกปฏิบัติ แม้ว่าการที่มิตรทำกิจต่างๆ ร่วมกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จะเป็นเพียงส่วนประกอบภายนอก ยิ่งไปกว่านั้นสิ่งที่นับว่ามีความสำคัญก็คือ บทบาทของกัลยาณมิตร ด้านการมีอิทธิพลที่ชักจูงกันในด้านความคิดเห็น ทศนคติค่านิยม ความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ ที่ท่านเรียกรวมว่า ทิฐฐิ ถ้าเป็นความคิด ทศนคติ ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจ ที่ไม่ถูกต้อง มีโทษ ก็เรียกว่ามิจฉาทิฐฐิ ถ้าเป็นฝ่ายที่ดีงาม ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ก็เรียกว่า สัมมาทิฐฐิ มิตรใดมีอิทธิพลชักจูงให้เกิดมิจฉาทิฐฐิ ก็เป็นมิตรไม่ดี เรียกว่า ปาปมิตร มิตรใด ชักจูงให้เกิดสัมมาทิฐฐิ ก็เป็นมิตรดี มิตรแท้ เรียกว่า กัลยาณมิตร ความเป็นกัลยาณมิตร หรือมิตรที่ดีงามจึงมีความสำคัญต่อการบรรลุธรรม

๔.๓ คุณค่าของกัลยาณมิตร

กัลยาณมิตรมีคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวดึงดูดเป็นตัวชักนำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้หวังประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางโลกหรือทางธรรม หากได้กัลยาณมิตรคอยชี้แนะ เป็นผู้กำกับให้ชีวิตเบื้องต้นดำเนินไปด้วยดี แม้นเบื้องต้นอาจมีอุปสรรคมาขวางบ้าง กัลยาณมิตรก็เปรียบเหมือนมีกำแพง สองข้างทางที่คอยกันกั้นอุปสรรค และสิ่งไม่ดีที่จะมาถึงตัว อีกทั้งช่วยห้ามตนเองไม่ให้เดินออกไปหาสิ่งเหล่านั้น ช่วยให้การดำเนินการไปสู่เป้าหมายได้สะดวก ในทางธรรม กัลยาณมิตรมีคุณค่าทั้งในฐานะที่เครื่องหมายเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดแห่งพรหมจรรย์ คุณค่าของกัลยาณมิตรอาจจัดแบ่งเป็น ๓ ลักษณะคือ

- ๑) กัลยาณมิตรในฐานะที่เป็นนิมิตแห่งอริยมรรค
- ๒) กัลยาณมิตรในฐานะทำให้อริยมรรคบริบูรณ์
- ๓) กัลยาณมิตรในฐานะเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์

๔.๓.๑ กัลยาณมิตรในฐานะเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

ความเป็นผู้มีมิตรดี หรือบุคคลที่ได้มิตรดีนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเปรียบไว้ว่าเหมือน การขึ้นของดวงอาทิตย์จากขอบฟ้าในยามเช้า ก่อนจะเห็นดวงอาทิตย์เต็มดวง สิ่งแรกที่ปรากฏขึ้นก่อนนั้นคือแสงเงินแสงทอง เป็นเหตุบอกให้รู้ได้แน่นอนว่าดวงอาทิตย์กำลังจะขึ้นมาแล้วฉันท ในทางธรรมผู้มีกัลยาณมิตรก็เป็นบุพพนิมิตเบื้องต้นแห่งอริยมรรคมองค์ ๘ ดังความปรากฏในกัลยาณมิตรสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพพนิมิต ฉันท

กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น”^{๒๗}

แม้ข้อความในตอนนี้อธิบายว่าภิกษุทั้งหลายโดยเนื้อความแล้ว คงจะไม่สงวนไว้สำหรับภิกษุโดยเฉพาะ แต่ตรัสไว้สำหรับคนทั่วไปทุกคนที่ปฏิบัติตามมีสัทธิที่จะเข้าถึงธรรม หากมีกัลยาณมิตรเป็นเบื้องต้น โดยสรุปพระองค์ตรัสไว้ว่าผู้มีกัลยาณมิตร (มิตรดี) พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก คือ เจริญสัมมาทิฏฐิอันอาศัย เจริญสัมมาสังกัปพะ เจริญสัมมาวาจา เจริญสัมมากัมมันตะ เจริญสัมมาอาชีวะ เจริญสัมมาวายามะ เจริญสัมมาสติ เจริญสัมมาสมาธิอันอาศัยวิเวก (ความสงัดแห่งกายและจิต) อาศัยวิราคะ (ความคลายกำหนัด) อาศัยนิโรธ(ความดับกิเลส) น้อมไปในโอสถัคคะ (ความสละคืนในสิ่งที่เห็นว่าเที่ยง ในสิ่งที่ไม่เที่ยง เห็นว่าสุข ในสิ่งที่เป็นทุกข์ เห็นว่าเป็นตัวตน ในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน) เจริญสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปพะ สัมมาวาจาสัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ อันเป็นธรรมมีการกำจัดราคะโทสะ และโมหะ เป็นที่สุด^{๒๘}

๔.๓.๒ กัลยาณมิตรในฐานะทำให้อริยมรรคบริบูรณ์

กัลยาณมิตรนอกจากเป็นบุพนิมิตอย่างที่เราได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น ยังเป็นผู้มีส่วนในการทำอริยมรรคให้เต็มหรือบริบูรณ์ ดังความที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่ เหมือนกัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) นี้”^{๒๙} ข้อความที่เหลือเหมือนกับข้อความในเบื้องต้น อีกแห่งหนึ่ง “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเหมือนความมีกัลยาณมิตรนี้ เมื่อมีกัลยาณมิตร กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป”^{๓๐}

พระพุทธองค์ทรงเห็นประโยชน์มากจากการที่มีกัลยาณมิตร เพราะกัลยาณมิตรทำให้เกิดสิ่งที่ดีงามแก่ผู้คบหาสมาคม ตลอดจนทำให้เกิดอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้ นั่นคือ สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปพะ ความคิดชอบ สัมมาวาจา การเจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ มีการดำรงชีพที่ถูกต้องไม่เบียดเบียน สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ สัมมาสติ ความระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ

^{๒๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

^{๒๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘๔/๕๕.

^{๒๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๗๗/๕๓, ๕๖/๔๕.

^{๓๐} อภ.อภ. (ไทย) ๒๐/๗๑/๑๓.

๔.๓.๓ กัลยาณมิตรในฐานะเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์

พรหมจรรย์นี้มีความหมายหลายอย่าง หมายถึง การศึกษาพระเวทก็ได้ การบวชซึ่งละเว้นเมถุนก็ได้ การครองชีวิตที่ปราศจากเมถุนก็ได้ การประพฤติธรรมอันประเสริฐก็ได้ การครองชีวิตประเสริฐก็ได้ มรรคก็ได้ พระพุทธศาสนาก็ได้ ในที่นี้ คงหมายถึง พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสว่าผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือจักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ การเจริญในอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็คือการเจริญในพระพุทธศาสนา และการได้ปฏิบัติในอริยมรรคมีองค์ ๘ คือปฏิบัติในศีล ในสมาธิ ในปัญญา ก็คือได้ปฏิบัติพระพุทธศาสนาทั้งหมด เป็นอันว่าพรหมจรรย์ในที่นี้ หมายถึง พระพุทธศาสนา การเข้าใจถึงหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น สิ่งที่เขาได้ไม่ได้เลยก็คือ กัลยาณมิตร ถึงขนาดตรัสว่า การมีกัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ ดังปรากฏใน สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ครั้งหนึ่ง พระอานนท์เถระเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และกราบทูลทูลทูลถามแสดงความเห็นว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดีนั้น เป็นครึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์ พระองค์ตรัสบอกพระอานนท์เถระว่า อย่างกล่าวอย่างนั้นแท้จริง ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ถือเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว^{๓๑}

ในเรื่องนี้พระสารีบุตรก็เคยกราบทูลพระผู้มีพระภาคเช่นกัน และพระองค์ตรัสรับรองว่าถูกต้อง ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ถือเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด เพราะสามารถทำให้อริยมรรคมีองค์ ๘ เจริญได้มาก^{๓๒} คำกล่าวของพระเถระทั้งสองมีข้อสังเกตตรงที่พระอานนท์เถระกล่าวว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นครึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์ น่าจะเป็นไปได้ว่าเพราะพระเถระท่านยังไม่ถึงที่สุดแห่งพรหมจรรย์ คือยังไม่บรรลุพระอรหันต์ ส่วนพระสารีบุตรเถระท่านบำเพ็ญจนสำเร็จพระอรหันต์แล้ว ท่านจึงกล่าวว่าความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ถือเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด การมีมิตรดี มีสหายดี หรือมีเพื่อนดี ทำให้เจริญในอริยมรรคมีองค์ ๘ ในอริยมรรคข้อแรกคือสัมมาทิฐิ ก่อนที่คนเราจะเกิดเป็นสัมมาทิฐิบุคคลขึ้นมาได้ จะต้องได้กัลยาณมิตรเป็นผู้ชี้แนะให้ เมื่อได้กัลยาณมิตรคอยชี้แนะแนวทางให้ จึงจะเกิดสัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ตามทั่วไปที่ท่านแสดงไว้นั้น ได้แก่ความเห็นถูกต้องตามหลักอริยสัจ ๔ คือ รู้เห็นถูกในทุกข์ รู้ว่าทุกข์ คือสิ่งที่ควรกำหนดรู้ รู้ทุกข์ สมุทัย คือรู้เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ท่านแสดงไว้ว่าได้แก่ ตัณหา คือความทะยานอยาก ทะยานอยากในอารมณ์ที่เป็นเหตุให้ใคร่ เป็นต้นว่าใคร่ในรูปที่สวยงาม เสียงที่ไพเราะ กลิ่นที่หอม รสที่อร่อย การถูกต้องทางกายที่อบอุ่นอ่อนนุ่ม หรือการได้คิดเรื่องราวต่าง ๆ ที่ดีที่เกิดขึ้นในใจนี้เรียกว่า กามตัณหา เมื่อได้อารมณ์ที่น่าใคร่ที่น่าปรารถนาในกามคุณ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณวัตถุ และธรรมารมณ์แล้ว อยากให้เป็นของเราอยากให้เป็น

^{๓๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒/๒-๓.

^{๓๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓/๔-๕.

อย่างนี้ตลอดไป ความอยากให้มีอยากให้เป็นอย่างที่เราต้องการนี้ เรียกว่า ภาวตัณหา ตรงกันข้าม หากได้อารมณ์ที่ประสบอยู่นั้น ไม่น่าใครไม่น่าปรารถนาก็อยากให้ออกไปเร็ว ๆ ไม่อยากประสบ ไม่อยากให้มีให้เกิดกับตนเองอีกต่อไป อาการอย่างนี้เรียกว่าวิภาวตัณหา ความทะยานอยาก ๓ อย่างนี้ ท่านกล่าวว่า เป็นต้นเหตุของความทุกข์ ต้นเหตุของความทุกข์นี้ท่านบอกว่าให้ละเสีย ข้อต่อมาคือรู้ เห็นถูกในทุกขนิโรธะ คือรู้ความดับทุกข์และสุดท้ายคือ รู้เห็นถูกในข้อปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น ควรเจริญให้มาก ทำให้มาก การที่บุคคลได้กัลยาณมิตรแล้ว ได้ความเห็นถูก จนมาถึงการเข้าใจอริยสัจ ๔ ถือได้ว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ได้ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยชนิดที่ว่าไม่ หวั่นไหวในธรรม นำมาสู่สัทธรรมคือธรรมวินัยหรือพระพุทธศาสนา^{๓๓}

๔.๔ สรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในบทนี้ เป็นที่กระจ่างชัดว่ากัลยาณมิตรมีความสำคัญในฐานะเป็น ทั้งหมดของพรหมจรรย์^{๓๔} ตามนัยแห่งพระพุทธพจน์ที่แสดงมา การฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตเพื่อเข้าถึง ธรรมหรือการบรรลุธรรมจึงต้องอาศัยกัลยาณมิตร หากขาดกัลยาณมิตรผู้ชี้แนะหรือขาดกัลยาณมิตร ไม่จะเป็นกัลยาณมิตรประเภทที่เป็นบุคคล พระอริยบุคคล ธรรมชาติแวดล้อมหรือหลักธรรมต่าง ๆ แล้ว การประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ย่อมเป็นไปได้ยากหรือเป็นไปได้ไม่ได้เลย เพราะ พรหมจรรย์หรือความประพฤติอันประเสริฐอาศัยกัลยาณมิตรนำทางนั่นเอง

^{๓๓} เจ้าอธิการจักรกฤษณ์ กลยาณธโร (เจริญพร), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทกัลยาณมิตรในการ เจริญกรรมฐาน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๑.

^{๓๔} พรหมจรรย์” ในที่นี้หมายถึง ศาสนา (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๘/๑๘๙).